

ХАБЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

2016 – утуска Музей сыла

МУЗЕЙБЫТ ДЬОҢУН ЫАЛДЫТТАРА

Байыш улууспутугар “Музей сыя” бичиргилтен үйүтүннэ, кырааны үөрэтүүнэ туһуламмыт үл сүрүнүнөн, аныгылыа тэтим-
иээн ытыгынан эдэр көрдөхбүттэх.

Муус устар 2 күнүгэр улусунутар Өрөспүүбүлүкэбиги бастагы Президент, РФ Государственной Думатын депутата Михаил Ефимович Николаев катан, хайдах улааппа-хамсы олорорбутун билсэн барда. Кинини кытта кемеэлөөһүнчүлэр, сүбүһиггэрэ И.Н.Аммосов, М.В.Мучин сылдьып көрсүлүүлэргэ кытпынны ыһылар. Улуус баһылыга А.П.Никоновича, улуус актыыба бары улаханчык ыктыктыр күүбүгүтүн көрсөн, А.А.Савини апынны Чурапчытаагы музейга ирдээн ыһыллыгыттылар. Бу көмүө Кытаанач гөһүлөгөнү музейин экспонаттара, историческэй

докумуннара көрсөтүүгө турбулгар этэ. Михаил Ефимович олус астынан музейи көрдө, ынтанектарга уруп бөлүмгө ууран балача ер сөзгөргөзгө, докумуннары, экспонаттары билистгэ.

“Англыг юм даяхуунаах тэвмийгэр умса түсвэм, үйртлийг султа ууран олус сохон ылсан эрэр эбиэм”, – дийн санагын үлгэрлэл. Михаил Ефимович донжу-сэргээн кытта истинник кэспэгэн, биришн донто да, салалта да өтүгэр сүбэтгэн-амалаан санаабыгын сайнышан барда. Бу күн бэйгэ тэрийбиг Чурагчылааы спорт уонна физическэй култура госуарственнай институту-гар сылдан, эмээ устудьуонары, преподаватели, салаагы кытта керүстэ.

"CO" corp.

Снопин

ҮНҮС СЫЛЛАРЫН БАСТААТЫЛАР

Кудун тутар 31 – муус устар 2 күннэригэр Нам уллуһутар сана тутуллубут спортивнай савкага бэйэни салайыныы Сэбиэтин күрүгэһининиги, улустар депутаттарын икки ардыларынааҕы V-с спорткаҕаҕа ыыгылыа. Манайгыт күн сокуон барыһын тула бэрэстэбинэлээх уорганнар субо муһуһахтары тэрийинит.

Спартакда да уулсайа 19 улуус хамтадага күөн көрүстэ, он иһигэр быйыл Ил Түмөн хаманда тэринөн кылыһа. Курактасаччылар 5 көрүтсэ: остуоп тенийигэр, савхымакка, ытыыга, волейболга уонна ыстаныйга итин-кин түһүстүр.

Улсын түмүүд, бийнги улсуудт депутатгара үнүс сүүлхын I-нэ мн-
стэ буолан, кыйылы калгаташш күүлхөр, II-с мнүстэжэ Ханалас угууа
уонна III-с мнүстэжэ Мэнг-Ханалас хамгаалла тигэсхүтөр.

СЕМЕН ЖЕНДРИНСКЭЙ

Командировка

В.М. КЛАДКИН ДЪЫАЛАТА ДЪОЪУННУК САЛЪАНАР

Бипр дайдуулахынг, Социалистический Улс Геройа, Ленин патшын урдан нхн тогудлэх кавалера, Улс Кхын Знмита урдан нхн тогудлэх кавалера, Бомуог знга урдан кавалера, Саха АССР норуотун халаайн астьбытын үгүдлэх үзүннг, Тохио уонна Чурапчы улустарын бомуоттаах гражданина Василии Михайлович Кудрин бийнл торообүг 85 үбүдүгүтэх сылын туолар.

Бу бэлэн дагалд чорчигийн, Өрсүүлбүлүкэ Правительствота анал хамгийнхыйа тэрийн, кулун тутар 31 кулутгэн муус устар 2 кулүгэр дэри, Төмнө улуунун Тогтолийн бөлүгүгээр бэрг сэргэх далаалар ыгытлыанылар. Чурапчы улуунунтан барыта 15 кулүнүкэ халыг делегация тийин, Тогтолийн олохтоохторун эбүрдэлээн, биир дойдутаахыг ытык аагылар сүгүрүйөн, төрөөбүт улуусугу туһунан сырдтаа, "Чурапчы" ТХПК бородуускуйатын атылаан кулибигт. Делегацияны улуус баһыагыан социалнай бонгурдустарга собууяаны О.Ф.Петрова салайан иидо сырдтаа. Ыа хаһааныстыбатын управленистын начальнига А.П.Закхарова, "Чурапчы" ТХПК салайааччылара Д.Д.Ноек, А.П.Кузьмина, И.И.

Полов, А.К.Поисеев, Баттоно
найлалтатан А.А.Ефремов, И.М.Слецов,
В.В. Платонов делегация саастабын хантан
бойлорин хайнхаларын утатэтигэр-
хамсагшар.

Күлүн тутар 31 күнүгэр өрөстүүбүлүө таһымнаах “Кладник аарыһытара” дигэн бастаагы научнай-практической конференция ыытыллан, бэрт диринг ис хоһоонноох үлэстэр ырытылыннылар. Василий Михайлович үлөһөбүт, оҕоһун анаабыт дьыалатын үрдүк сусуттаа, кыккысхох үлэст-хамниһа сырдатыллынылар. Конференция матырыйаалларынан быһаһыгар Үлө Геройа төрөөбүт Чурапчытын улуусун туһунаан бэрт көрөс-билээх дакылаһа баарын бэлиэтээх сөп. Чурапчы Көһөрүлүүтүн ыар содулутар оҕустарбыт кыранан Василий хараһынан ологу көрүү, олох туһулар оҕулуу, хоту дойдугу тыһынан интэринион, ологу үрдүк сыалларга анааһын сусутатын бэркэ арайбыттарын оҕус испитник ыһыһыһыбыт, сипитин аахсыбыт, көрдүбүт. Ол дакылаһы Тоһоһайга орто оҕуһуһуһун 9-с кыһаһын үөрөхсөччигэ Маша Погодаева суруйбүт. Өйү-санааны сааһыланан, болһомтоһу уурап билиһтээхсө, Дьааһы хайаларын быһаһыгар куораттыы моһуһуһуһун тутуһу-бүт сэлтэһиһэ олоһоһоһоро, чуоһаһи эбээн норуота Чурапчы чулуу уолутар, саха нору-отун ытык саарыһылар маһаһаһытара, кини үлэһээн аһыһыт дьыалыһылар сүтүрүйбүтэрэ бэрт сыһаас, иһирэк тыһыһаһи аһыһыһыһыт.

Муус устар 1-кы күнүгэр Правительство делегацията кытылыбых Василий Михайлович Клавдин оюунун юрчүк камырын сырдатар бэрт сэрэх ахтыы бичээрин, табаны илгингэ туһуламмыт тогурук остуолу тэрийбэн ыгытылар. Оросуубулуктэри хамыаһыйа председатели Петр Николаевич Алексеев уонна Ил Түмөн депутаттара, салалта элбиктээх үлүһүгэр бэйэлэринэн катан, бу тэрээһинэргэ кытылыбытара таһымы

үрдэгтэ. Өрсүүлбүлээ салалтат Вассилий Михайлович Кладкин аагын үрдүктүк чигеэниитире-бонуттуулгара бинээх, биір дөйдулаахтарыгар, суолтата –улаахан, сынаабыта – үтүөкүн. Хомойуох иһин, Чурагын делегацията суолта харгыстанан, ити күн хайытан тийибитигэ. Токпалайга айааннаабылгыт туһууан кэсир булгусаа, бойтог туста сөһөн буолар. Саатар, бу күн хаар суус халыаһык түбэ туурар буолан, айаамыл билтердик быһаарбыта. Ону таһынан улаахан массаыналлар хайаны дэбыйыналарыгар хаттарынан, кырааас суугу бугууу турбуттара айааньык биригезиити халыаһыта.

Тийгээлтийн кытта, олохтоок дьахша специалистара көрсөн хонор сирбинтэн түһэрэн, кыбээни аһылыт-аһан хаачыйбылгара. Көрһо олохтоок орто оскуча үлгүн-хамнаһын кытта билсэн, элбөк селдэлэри көрбүлүтү, Тополнай дьонун уонна Оймеккөнтөн, Эбээн-Бытантайтын сыгылар бадылгытара кытта көпсөтөн-ипсөтөн, табаһыттар уустук идрэлэрин, ыстаада олохун, тэрүт үгүн өрө туһутт Аба уустарын туһунан элбэри иһиттибит; билибит.

Муус устар 2-с күнүтэр Тосхолнай

дьон-сэргэтэ сарсардааны сэргэхтик көрүстэ. Навардлаах табалар, уучасгар киин болуоссаы толорсон, таба бырааһынньыгына күрэхтэһээччилэрэ мандаатнаа, хамьаһыйаны аасталар. Дьаһалта дьыһа- гэр тэрийээччилэр, судьыйалар мустан биһиһтэри наардаатылар, күнүсөөн бырааһынньык программанын өссө төгүл биһирэтин суббоситтар. Улуус баһылыга Георгий Евгеньевич Герасимов биһиги делегациябытын көрүстэ, улуутун үстүн-хамнаһын сырдатта. Алданга ыһтылыбыт кыһынны көрүнтүрэ өрөспүүбүлүкэ спар-такиадатыгар хоту улуустарга бастаабыттарын үөрө сырдатта. Улэ Геройе В.М.Кислин датыгар анамыт "Таба бырааһынньыгар" дьон-сэргэ тобуоруна мустубутун, бэрт кэскилэххэ кэпсэтинир ыһтылыбыттарын астынан бэлэһэттэ, биһиги делегациябытына бырааһынньык тэрээһинигэр кытарбытыгар ыһтыра.

Хайлалар баясбарыг турар Тополнай
сэлэннэгийн аннагтар, илтэн-аһанан спорор
Томло эбэ киэг киллэпгэр ыстаадалар
палаткаларын тогуруучу туурорбуттар.
Өрөспүүбүлүкэ таһымнаах тэрилтийг
таһаһыгтар бэлэһи-ууһаактарыг

Самълыгы 2-с стр. жәр.

Командировки

дүрүлүп буюлап, түөрт "Буран" бири-
исю турда. "Кочевая семья" деген
курмак кыялындаахтарылар эмне
"Фактория Томпо" СПК турдурбуп
"Бурана" ошондон,
кыттааччылар олус көксөткөчөр.
Бэлэтсон этэр буюлааха,
Тополинай бөлүмгөз – Аан дөйдү
иакы тогулдузак чемпиона, Россия
үс тогулдузак чемпиона Виктор
Лебелев төрөбүт сире. Ийетэ,
абага – магна олохтоок дьоннор.
Абага Николай Христофорович
Лебелев "Фактория Томпо" СПК
диржюктэрилэн үлөлиир. Олус
сэмэй дьон эбит, биригэ
хаартыскага түтөн, чурапчылары

түгүл эгизер тийибиби. Өрсүсүүбүлүкү саламаттын кыта.
Чурапчы делегацияга бирок караалтпан, быраанынык
үрүүлөк аныктыгыгар кытыныкыбы. Тын эгизеризер
мадымалтар, олоксосоктор Василий Михайлович Кладон
үтүөтүн ахтан, биникс, биер дойдусахтарыгар берг илтиг
эйгизгү үсөкөттиз. Герой ордлоро – улахан кылыа Любонь
Васильевна, кыра кылыа Надежда Васильевна уонна
Василий Михайлович сэттэргэ бинитиин карсон илсөтти-
лэр, ааан бэлэмсөбигт палатпеларыгар ытыран ылдым-
тагылар. Кыра кылы Надежда Васильевна
Кладонна–Кылысёно Тополинай бөлүөкөргө
бөлүмүктөмбүгэ хайы-үйө үлүс болдызо эбит. Онон
уопуттаах сайыаанчы дышун-мааны келсөтүнөсөк. Адыан
дыалатын салгаан, төһө ди уустук буолар, Тополинай
сайыыгыгар улахан ситиһинирирээк эбит. Он курак
Собюсёй Софус сааган хаалыгт тутуулар эргэрэнтер,
бөлүөрүмүтпеган саадаан, уонган тахса сааа дьүө тутууга
саадаммыт. Онон иккө-үс кылыан Тополинай ылдыра
бары көргөтө сааа квартираларга көлүөкөкөргө. Бинити
турутуган, үс дьүө олохко кыран, олоксосоктор сарсымтыга

эрэлцэрэ улахан. Олорор дыхтар кэшилэртэгтэн тохонийнар сооһалый тулууарын савардыага ылыахтаахтар. Онон биір дөйдуаахыт; Улэ Геройа В.М.Клидин дьаагата дьолунуук салгашар. Биллэти табеларын ахсааны урукку кэмгэрэ моһоһоһо; биллэриик ааһыабыт эрээри, сыһыта аһыаарын тохонпугтарын бөлөһүнэр тоһоһоһо. Салгыы Правительство компунэн, биір субион түмөһө, таба ахсаана элбиһирит ойдорун-саааларын түмөһтэр, кыраһын да бусулар,таба ахсаанын элбөһиһэ иннин дьонн хардыһыһылар. Онон олөһөһөһтөр, сорох кыһын тыһлааһтар суруйуларын курдук, эһиниһит, быһынныһыт дьөһөһө, торут дьыһтара сайдарытар, табаларын ахсаана элбиһиритэр эрэлтэһтарын биллэрлөһтөр. Надежда Васильевна борт соторутааһыта Тохоний туһунан кыһыһэ таһааргарыһэһит. Аһтарлар ортослоругар бэйөһэ эмнө баар. Дьолун кыһыһы улусугар бөһөһылар аһтаһи, Чураһы дьонһаа-сэргэлитэр бэлэһ уһна.

Таба бээрханынхыгтар снхноохгор, табхыгтар урны
улахан суутаг ууран күрктэргэ кытталар эбит. Биринсэрэ
ла улахан. Бу убудууһоох, бүтүн өрөспүүбүлүкэтээр

капта орлук чутастьк иэсэтээн үтүө өйдөбүл үөсөттүр. Бу күн олоктоох музейга сырыттылар, дьллар. Василий Михайлович туттубут-малтара, араас докумуоннара, хаптыскалара кичэлтээхтик харалган сыталлар эбит. Үлэ знамялара, бастын табалыттарга ананмыт дипломнар, нагараалалар Токолийнай дьонго-сэргэтэ үтүө үлөһит улуурдаах дьон буолалларын көрөһүннүлэр. Нһилээк ыһыгыгар Надежда Васильевнага уонна Токолийнай дьонугар-сэргэлэгэр аһаан, угууспут кинигэлэрин туттаран туран, аны сайын В.М.Кладзин сырдык аатыгар ананмыт Болотоого ыһтыллар ыһыахха ыһтырыны оңордубут. Дьоммут ыһтырыллы ыһынан, эмгэ делегация төрөтөн, үбүлүүтүк ыһыахха көтөргө эрэннордүлэр.

Үнүс куммүтүгэр, дойдубутугар айанньырыбылгар эмнэ хаар түтөн суолбутун сапта. Суоспарларбыт берексатгарга дойдубутун этэннэ булларбыттарыгар махтанабыт. Дээ, кыкхыкк үстүк суолууах - инстээх дойду эбит.

Афанасий ЗАХАРОВ

Спорт

КЫҢЫННЫ СПАРТАКИАДА ТҮМҮКТЭРЭ

Кулун тутар 26-31 күннәригэр Адаш уонна Перюшри куораттарыгар ытыллыбыт ороспүүбүлүккээн П-с кыһынты таванда түмүктөнө.

Ол курдук улуустар уюна курагтар тус-тусна 4 болохко арахан, спорт 11 көрүнүр курактагылар. Чурагчы улууну хамандата 2-с болохко кирген, кулагана суох кыгган кыт.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

[illegible]

Е.Е.БАРАШКОВА,
Т.М. Кисленкин заңынан Арғынның
опто-оскументаһын дүрүстүтүрү.

Үөрэх - иштин

ЧУРАПЧЫГА -- ОСКУОЛА БИБЛИОТЕКАРДАРЫН ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭТЭЭБИ СЕМИНАРА

Билигтн уларьаа турар үйгэ оркула библиотексаларын үлгэ сага таһьмта тахсан, аадаачыга ордух чутас, ойноор үлгн ыагалара прдэр, ол иштингн хас биришн оркула библиотексаларын иштингн үөрэгччүлгэ, учууталларга сайлар кыах үөскүөхтөх. Дойду үрүтүн бу хайысхага улахан уларьаагылар тахсары тураллар, оркула библиотексалара сага кинригт үөрэх стандартыгар эштингтнр иштингтнр библиотечнай кинригт уларьаагылар күүтүлгэр. Бу кинригтэ иштингтнр толору баһьлаабыгт специалисттар үлгнхтэхтэр, ашыгы иштингтнр уонна библиотечнай технологияларын хаччылыбыг, дизайныгар тийгэ толкүйдэммит, аадааччы кута-сүрү тохтуур, сайлар, сагалыаа корүтүөх кыагыг үлгэ тэриууахтэх.

Кулун тутар 31 күнүгэр С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оркулагыгар «Современные формы работы школьных библиотек» дээн оркула педагог-библиотексаларыгар аналлаах өрөспүүбүлүкэтээби семинар ыһылынна.

Бу семинар С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оркулагыгар иштингтнр Информационнай-библиотечнай кини уонна улуус оркулагыгар библиотексаларын үлгэрин уопутун тарбаттыга ааһан ыһылынна.

Сарсыардадан улууспуг кини туттар дыахтар, коруотунай суруйааччыларбытыгар, үөрэхтээһингэ тахсыбыт, «Космос» оро хайытын кыта үлгн, үбүлүөйүөх улууспуг «Сага олох» хайытын сырлар киниэгэр уонна библиотексалар үлгэрэ быыстапкага турдулар. Оро библиотеккага дээн кэргэнигн аады фестивалыгар төрөпүт орогунаа онорбут киниэгэрин эмэ бу быыстапка сырлаата.

Семинарга Дьоккуускайтан Үөрэхтээһини сайыналар уонна идэ таһьмн үрүтэр институт үөрэтэр-методическай кинини начальнига С.Е. Ушницкая салалтатынан, фундаментальнай курска үөрэнэ сылдьар араас улуустан сылдьар библиотексалар уонна Мэнэ-Хагалаас, Тапта библиотексалара кини кытылыны ыһылар. Кэбик баһьлыгыгар сага тылын учууталларын түмүүтэ арылаах алаһьыш, саламаттынан үөрэ корүсүлөр.

Баһьлыгыгар оркула иштингтнр аһьмнылаахтык үлгнр Информационнай-библиотечнай кини кини корүлөр, типографияны, медицина, оркула музейн уонна кини анал мисобин оркула мастарыскайа онорбутун сэрэстипэр.

Тэрээһин үөрүүлөх аһьмнылаахтык оркула элэр учууталларга библиотекка уобаратын арыгар чабылхай компетенцияны кордору, тэтини сахьтылар. Үөрэх салалтатын начальнигын солбуйааччы Н.Е. Федорова, ИРОиП үөрэтэр-методическай кинини начальнига С.Е. Ушницкая, оркула дириэктэрэ Н.В. Уарова бары кытааччыларга элэр тылары эштингтнр уонна ситинини баһьдылар. Оркула үөрэтэр-методическай «Чурапчы» вокальнай ансамблынан (сал. Д.Д. Беляева) ырыатынан, «Дарс» медиа студия моделларын кордорууууун (сал. А.С. Дьячкова) бу түһүмэх түмүктэннэ.

Оркулагы библиотексаларын аһьтартан урны үлгэрин – идэ таһьмн үрүтэр улуустары кустурустар, семинарлар, курстар, кэргэни информативнай кулутура уонна библиотечнай-библиографическай библиян тургутар олимпиада, интернет, чат викториналар, дээн кэргэнигн аады фестивалын, библиотеккалар оролор чинийэр үлгэрин сагалыаагыгар, үөрэх киниэгэтин хаччылыага кини кыталарын кыта баһьчы үлгэрини туһунан улуустары үөрэх салалтатын специалист М.С. Артемьева сырлаата.

Билигтн кини Информационнай-библиотечнай кини тыа сиргэр сайлар кыахтарын С.А. Новгородов аатынан Чурапчы оркулагы ИБК сибидиксэйдэ, педагог-биб-

лиотекка Л.Р. Татарникова библиотечкага. Аһьгы информативнай технологияларга күүсэ ыһан үлгнлгэрин бары баһьлыгар үлгэ хайысхагыгар кордорулэр. Бу библиотекка үлгэргэ методическай кини баһьлыган үлгнр, улуус ИКТ семинарын тэрийн ыһылыгыгар, араас таһьмн кустурустарга ситиниэтик кытылыгыгар ону туһулуур.

Улууспуг үөрэхтээһин уонна кулутура библиотексаларын биригэ үлгнлгэрин Киниэммит библиотечнай ситим ороу кыта үлгэ отделин сибидиксэйдэ У.П. Чичигинарова, методист Е.П. Гуляева, библиотекка А.Г. Григорьева кэргэстипэр.

Күн иккэс аһарын – семинарскай түһүмэни Литература сыгыгар ыһылыбыт улуустары дээн кэргэнигн аады фестивалын кытылылаахтар, «Колумб ситим» номинация хаһаайгыгар Иван Ильич Попов сибидиксэйдэ Алик

Поповуун хомойо хомонорунан арыллылар.

Оркула библиотеккаларга ороу аадыга сыһьарга аһьмн төрөпүтү кыта үлгн тэрийингэ, кини 3D киниэгэ ороутулар мастар-кылаастары уонна библиотечнай уруогу ыһан байлорун уопуттарын тарбаттылар.

«Аһьаас страника» киниэгэ кэбик дээн санааларын эштингтнр. Баһьлыгыг дээн аһьмнылаахтык, сагалы библиотечнай, киниэгэ үлгэ туттарга илгэлары эштингтнр, библиотеккалар түмүүлүкэрин, ситимнэах үлгэ ыһылыгыгар баһьтэстипэр. Сардаана Егорова семинарга сылдьыбыт хас биришн кини дойдутулар тийн туту солугу, сагалы библиотечнай киниэгэ уонна дээн сагалы ситининг эштингтнр, кытылыг дээн уопуттар туһу сурукары туттарда.

Улуус оркулагы библиотеккаларга Иван Мигалкин тыларыгар «Библиотеккалар тини ороу» тэриуулар.

Түмүкэ, үөрэх салалтатын начальнига Т.В. Павлова улуус үөрэхтээһини сайдытыгар библиотеккалар суолталарын ыһан туран, семинар төрөстөх кини ситиниэтик ыһылыгыбынан элэрдээн туран, оркула салалтатыгар, коллективтар уонна кытылыг дээн барыларга махталын биллэрэ.

Ити курдук оркула библиотеккалар сагалы, үлгэргэ киниэгэр кыахтарын арыллар, сага таһьмта аһьмнылаахтык үлгнрэгэ баһьлыгыгар кордорулэр.

Мария АРТЕМЬЕВА,
үөрэх салалтатын специалистта.

Билигтн суруйаалар

МЫРЫЛА САЙДЫ СУОЛУН ТУТУУНАР

Дээн-кэргэ айылылаах Мырыла сир улуустары дээн сүбэтин болобун саагы күн уотун чабылхай сарлаагыларын ыһаахтан, иштингтнр корүстэ. Баһьлыгы баһьчы М.Ф.Кронникова, дээн-кэргэ элэр эштингтнр специалисттара хонтуора дээн-кэргэ корүстүлөр. Баһьлыг иштингтнр ороу, ситиниэгэрин, иштингтнр баһьлыгы библиотечкага. Ситиниэгэ дээн баһьлыг эштингтнр 2014 сыла кини улууска иштингтнр ситим киниэгэ; баһьлыгыгар сырдыгыга уоту харьыаах энергиялаах сага дээн-кэргэ уларьыгыгар, Кыагы 70 сылынан тутсарга оробуулаах сары, баһьлыг сага хонтуораны тутан олох киниэгэрин, сайын сарыгыгар иштингтнр баһьлыгы сибидиксэйдэ оролорбуттар. Сайыны киниэгэ локальнай водопровод үлгнр эштингтнр: «Стройтрансгаз» тэригтэ таас оркула-сид дээн-кэргэ туту сылдьар. Үлгэ-хамнас тохтоло суох күүсүгү ороулар. Киниэгэ дээн үлгнр иштингтнр аһьмн, дээн-кэргэ сүрэгэ кэргэстипэр, сарыны күн элэрлэтик күүтэр. Нэһилгэ кыта баһьлыгыг тахсыбыт уларьыгыгар корон, баһьлыг дээн-кэргэ үлгнр, бу нарын кини дээн сагалыг, дээн-кэргэ сарыныг. Күнүгэ саага суолунаах меток, ыраах сыгар сиргэ

оокумэр үлгэ бара турар эштингтнр: Иштингтнр сагалыгы үлгнр ситирэр, сарыг фон-тан, Хахыаага водопровод холбоонун, сагалыны күүсүгэрин үлгнр баһьлыгыгар.

Баһьлыгыгар тутсаран ороу сыгыгар чопу баһьлыгы ыһылыгыгар. Ороу оролорун тутсарга ороу ороу тутарбаһьлыгы 25-тин баһьлыгыга солж, аһьлыгыгар, эргэ хонугу күүтэр, фон-тан тутар баһьлыгыгар. Кини баһьлыг дээн-кэргэ сайыны киниэгэ дойдутуларга кини, оролорун күүсүгүгэ ороу тутарбаһьлыгы. Ол чэрчигин, муус устар 2 күнүгэр «Төрөстүтүлгэ таһьлыган сайыны сагалы» дээн Дьоккуускайтан, Чурапчытан ыһылар, бири дойдутуларга түмүүлгэрин баһьлыгыгар. Бу күн нэһилгэрин сайдыгыгн үс сылаах баһьлыгы баһьлыгыгар эштингтнр.

Баһьлыг үлгнр общественнай тэригтнр тирх буолаллар. Эр дээн түмүүтэ (сал. С.И.Собхан), «Дээн» элэр иштингтнр түмүүтэ, дээн сүбэ (сагалыны Е.В.Ефремова) улахан ойбул буолаллар эштингтнр. Нэһилгэ кыта баһьлыгы «Мырыла кэргэ» хаһьлыгыгар.

Нэһилгэ кэргэ аһарыгар кытагы корүсүгүгэ улуус дээн-кэргэ сүбэтин сагалыгы А.В.Седаничева дээн-кэргэ XIV-с сыгыгарин үлгнр сырдыта. Сүбэ чилигнэргэ араас хайысхага туһалаах сүбэтигнр онордулар. Бири ситиниэгэ

үлгнрэгэ эштингтнр. В.В.Ефремова Мырылага араас оттору чойгэ тутталарын кэргэстэ. Мырыла – ытык сир, онуоха харьыаахтык сагалы иштингтнр ситимнэах тохтоо: «Сыһьалан сирин иштингтнр эштингтнр, ситимнэах ситимнэах тыа тэригтнр киниэгэ кэргэстипэр, – дээн Е.В.Ефремова иштингтнр эштингтнр дойдутуларын олус таһьлыгыгар, кэргэ хайысхагыгар сагалылаахтык тутан оролорун баһьлыгыг эштингтнр. «Дээн-кэргэ оролорун иштингтнр сагалылаахтык таһьлыган иштингтнр, ситимнэах ситимнэах үлгнрэгэ дээн буолаллар», – дээн нэһилгэ урелыгн баһьлыгыг. Далбар хонуттар баһьлыгыгарин үлгнрэгэ аһьмнылаахтык эштингтнр. «Нэһилгэ үлгэ иштингтнр, уу, сагалылаах дээн баһьлыг, киниэгэ оролорун баһьлыгыга таһьлыаах, норуот мастарын аһьмн иштингтнр үлгнрэгэ», – дээн сагалы урелыгыгар. Нэһилгэ сага тылыны ыһа дээн аһьмнылаахтык, бука бары бири сүбэтин, түмүүтн үлгнрэгэ дээн аһьмн хайысха.

Ити курдук ыраах сыгар Соловьев иштингтнр сайдыа суолун тутууна, иштингтнр дээн элэрлэтик харьылаах.

М. МАКАРОВА,
улуус дээн-кэргэ сүбэтин иштингтнр чилигтнр.

СУОЛ ОҢОҢУУТУН ИСТОРИЯТЫТТАН

Кинн ирхынн докумуоннарынн
 бөлүр ыраактаары даямсыктары чорон-
 ашара (хоболор) борт ыраактан ийилет,
 даямтан даямта аттарын уларгытат,
 салгы ыраактаары даямдарын,
 суруктарын Саха сирин бары унутар,
 Охотскый муора бизиргэр тийи
 төрөлүгөр. Ийини ат юло сылдар
 суулара баар тигэр. 1727 с.
 Иркутскыйлар айан суола аһылыбыта.
 1951 сылта дүзри Охотскый тракт
 үлүсбигэ. Сулу онорууга, көрүүгө-
 испигэ, таһааа таһыгылар сахалар
 эмэ үлүсбигэсэр. 1852 сыттан Охотскый
 суола сабылган, Дьоксуускый-Алданнаабы
 (АЯМ) пөтөһкый тракт аһылыбыта.

ХІХ-с үед саяланьмалар Сага сирээр
тангара дивсгара хото туулубутара. Алаан-
суола кирибиг "Алааньрай суул"
тутсаралд, оноруу саяланьмал. Чуралмал
"Алааньрай суул" Ташой нойнхонин
Чуралмал кэцэг, Кусхара үрэгин төрүгэр
бхар тумулунан киригэр. Он сир "Алааньрай
тумул" дивс алааньмал.

Сайтасын бэлтгэх ажлаар, суурь сайтыг тугах болууршуулан агуулан, Бүтүн Россия үрлүн анотор-тулар, аромуншүүр тэрилтэлэр, ведомстволар, управлениелэр тэриллингтэрэ. 1922 с. Саха сиритэр Сайтылар суурь управлениелэ тэриллингтэ. 1923 с. САСР НКС ижилэн "Дорожная часть" тэрилтэрэ уларьмьлыбы-та, огон 1925 с. "Сулу тугу управлениел" тэриллингтэ.

1928 сыллаахтан Россия үрдүгүн суол өрөмүдүнү туутууну сагайны биэр уоскай систомага кырыбиз. Нэһилиэнньө бары арангаан хабер „О трудовой дорожкой познания“ даһал тахсыбыта. Итини олоххо кытырып уу ыһылыбыта. 1930 с. Сууһааһааһааһыбыта. Ити сыл Россия сууһаа 6 кытырыга арысан, уһ-харны тыһылылар быһыбыта.

1932 с. Диконуский - Магдан тросата
Магдан пансаалсан, арьях км тутуллубута.
1939 с. бу сулуу барайнааһанын үлгө
ыһпытыхбыа. 1940 с. барайнак биргөмө
милкэ. Уонкайа 1930-1940 с. 730 км сулуу
спиксчигин снэр тутуллутара. Комус

хөстөхүүнугар анаац, Томтирук—
Нилемжаск—Тополняй салаа сууга 1951-
1954 сс. 189 юм бүтүүгэ.

1955 с. „Дальстрой“ уларытылган Дьокускайга, Магаданта совнархозтар тэриллэбиттэрэ. 1963 с. Дьокускайгаа, Магаданааҕы совнархозтар халбоһон, Северо-восточнай совнархоз Магаданта кыргыһан улаһиыр буолбута. 1966 с. „Якутзолото“ халбоһук иһилэн „Якутдорган“ управленига тэриллэбиттэ.

Үелтээ ахуйлалыг тэргэлээр үлүн юмнэ үлэтарин түмүгэр, спецэнтингэн сүүһүтөн тыһылыча дьонун илимкэн үлэстэн, Алдан-Магадан 430 км суола олчуллан бүтүгүз. Билигин юмнэ кистэлгэ докумэснэри ИДЧО аралыыгтан таһаарч, бу суулу туууга үлэстэбэтэри норуока билигин өрөөсө, сырдак ааттарын көрөспүтөөс баар этэ.

2008 с. грунт суусулар кылаанак, бурчунулузун буютунунахтык оңолуулар сыйы эртени сырыы бар буюта, салтыы Магадан-Чукотка-Аляска меженингинтальнай автомагистраль, оңолуулара сакс илэрбит буюта.

Бу сүрүлүүбүр даганын, Хаамыгылылар сүсүлү бирайыактылар үлөнтүрөт кылары билсипит түтэммин билиһиннөрбөн. Оңкорого, куорат сүсүлү арбааттан кетет, "Азкыларай тумулунат" киирөн билиһи оңорбүт балагыммыт таһынан илин Таптага ааһара. 1949-1950 сс. сүсүлү сүрүннөһкүлөр (прокспировщиктар) үлөнтүлүрөт. Арай биир күн билиһи, оңолор, улахан дьон көпсөтүлүрүн истибипит. "Нууччалар илин көмүсү биир сүсүлү оңоллорору, Куоһалы кулун илин оңтүтүр палатканын оңоллор үлү", — дөһөлүр. Билиһи ону истет, "Азкыларай тумулутар" кыра баладарааннаһ чүөмтөһ (куран дьыллар этэ, Хаамыгыттан иһор уу таһаллара) сөгүөһөт, эппит сирдериһэр тийдибит. Кырдык, бааллар эбит. Билиһэр Ханна эрө биирары, малларын сүтүн тураллар. Билиһиһи көрөн үөрдүлөр, кулсэлэр. Токтоһо туту эрө санараллар. Кырдык даганын, кийи кулук дьонго бугаһалыт бийго — кун үлө.

байга сөн хархрэн, агэх тангана, майма энгэн дүн малитур дэснэ сангана-нигэтэ суух мусаргабылтыг, керэ-нэтэ турарбыл. Савхар, юмниг, юмниг биридтер. Бигр кибэлгэнгэ сүгэр суумкалах арам юмниг тебобутун иморий-иморийг, илимнигэн майн туту эрэ юмниг. Бигнэн санганаа, суол онголуусга, сырын-айан дэгийг, сайны бажога барыа дробит бусуукалах.. Кэргэннэн хотору-хотору тийэр, үлгүннэтерин керэр бусуулуут. Кыра майа сайаал, тыйтамын дүн сэрэнгитер. Хотору суол хайнхсгата уларьяан, „Хобордох чигэниг“ олоогонин кийэр бусуута.

Саха АССР Министиритэрин Сэбиетин суолга управлениытын 87 №-дөх дьаһалынын, 1951 сыллааха Чурапчы оройуонун 538 №-дөх ДЭУ (Дорожно-эксплуатационный участок) тэриилэбитэ. Уруакута Иван Строд штабыгар, МПС томторугар хонтуруллах этэ. Суол управлениетын 115 №-дөх бириксийин, 1962 с. 1050 №-дөх (ДУ) суол учаастагар уларыттыбыта. Сыала-сорута – Алардаа Баһэстээн Ытык-Кулаһа уобалас суолталаах суол көрүүтүн-истинин, өрөмүсүнүн өнөрү. Билиннэ „Чурапчы суоһура“ ААО территориятыгар бэлиэтин туттулута.

1959 - суол өрмүгүнөн өткөзүүгө, тутууга барынычтуулуктары, согуштары, промышленный, транспортный, тутуу уюна да атын тэрилтэлери тараарга РСФСР үрдүк сыйлынын Президиумун Бийага тапшырды. Бийага согуш кезинде, мунант 20 бырылыага сулуу онорор тизкинез атылап алылтылар, базаны халгатылга, ПСД онобуутулар бекитер бусубула. Сулуу тутар өмүсүнө түр управлениелар (ДРСУ) тэрилтибизтэре.

1966 с. тэрилтийбит "Якутзолото" халбоһугтар 1986 с. улахан уларыһыылар тааскыттарын түмүгэр, "Якутспортанс" Төлпөй Киһово олохсубут баалыгар аһа сусуу тутар управлени "Якутзолотокорстрой" УАД, "ЯЗПС", УА, "ЯЗПС" үс оройуонна (Томпо, Ойменок, Уус-Диньип) сусуу көрүгүз-истийэз, тутуу сөрөмүлгөз аһаан тэрилтийбитэ.

СССР ыһылган, Якутатордор" управлениета "Сахааиттордор" уларыйбыта Ырынак тыһа сабардабыта, САССР Президент, Правительствота ахсатоммут баһалашһаны ойдоон, Россия Правительстволар угуммахтык туруораң, не суоларга, Халым", "Лена" суолларыгар ойбуу ыбытыра, Чуолаан "Халым" суола Магданна, Камчатка, Чуопта убеластарын сибэстөспирин, 1991 с. 24, 12 62 №доку Баһарыла көрүү-истиги, өрөмүөт, тутууга перенести килтирэлбитэрэ.

1995 с. УАД, "ЯЗДС" ушарьһын, ГУП АД "Кольма" улуустар суолурын тэриэтээрэ ГУП-тар бастуулаһыгытара.

2002 с. ГУПАН "Эмгэг үйлдлийн", "Управление автомобильной магистралей" "Кольма" буулбута. Чуралны Таагтаа ГУПН-ыг дутаагаар тусгаж үлдээх. Үйлдлийн үйлдлийн контуруудыг уртан Хөдөөгийн тэргүүт, квартал аайн нээлтэй кэглэн бараа. "Чуралны сууцны" ААО, "Таагтаагидор" үлгэр сэрэгсийн, збн кидэр кэглэн, кидэрүү сэлгэн тусан барыла.

2006 с. „Колыма“ автомобильний магистраль управленнista уларыйан, „Колыма“ федеральный государственный трэйтэ, салты 2011 с. энэ уларыйан, Федеральный казенный трэйтэ „Колыма“ буслугта. Дьскуускайтан Магадан кыраныкысальгар дьери 1197 км, бис улутун хаба.

Бу сургууль ахылыбыздын курдук, суол үлөһүр үлөһүр тэригэһэр элбэктэр уларыһыны көрсөн кэлгитэр. Билигин Халыма—Магадан автомобиль Чукотканы Аляскага тиксэригэн, ан дойдутайымыах бусура билиннэр. Арктика сайдыгынан сибээстэн, ону тэнэ Саха сиринэр сэрэгсэһиллэрэ суол-иис биликүмүз системеэ киирэн, аэропорттор сайылтын хайыһаһарыгар улахан үүмү сайдыгытэһиллэр.

Валерий ЕВГРАФОВ,
Россия Бочургиных дорожника,
уло ботэргэнэ.

2016 – улуска Музей сыла

БЫЫСТАПКАНЫ КЫТААНАХТАР САЛҒЫЫЛЛАР

Улуска билгирлелигит Музей сылын, ону тиге билгирлелел
фотосюрисит, кыраайы үрөтөчүн, этнограф А.А. Саваян торообу
120 сылын, кини аялган көрө эйгетек, сырлык уоракыйыла
Чураштылагы кыраайы үрөтөр музей дасынтар пазилелелел
график быһылылган көрө сыллар музей дасын абалын турмустан
эпелер

Ол курдук, толкунууга Чакыр, алуунууга Арышпах ибниликтерэ көрсөткөнүмүз эк. Экспонаттары аялган быыстапканы арыпкан, доңуз саргын саргынчылктары. Билини кулун тутар 1 күнүтүн 14 күнүтүр дигери ар сылгарга аяккаток собот сөмкөтүрүмүн үлөткөбүт. Е.П.Собакина аягынан Кытаахак ибниликтеги музейге келген турар. Кытаахактар бир доңузактыр, кырааы үлөткөнчигери ыгыраа саргын тэреленин ыгытыгыра. Ол юмго быыстапка күнүтү доңуз-саргын, оңону-урууну ыгыраа, уулар.

Балыстагача олус кизик, ары-
эйгели барып ан хабар. Корпорууну
олуктоок дыгалтага кыялтоок

дойду ахсаанинаага буюу. Ол
кэмгэн турар амгаардар,
ичорудуугу сунал аттальыттан
хайзах баарынан хаабыл малгаа
беладаннар, ытык саргалдох, кийи
уугуспаак сирдэр хаарыскаарын
стендэр болдомону тардымыан
савамгал. Кытаанастар эрэ
бунбаага, улуус, бүтүн Саха сирин
күн тутуулары – СССР, РСФСР
Саха АССР үтүктөх тренеро
Д.П.Корзин, П.А.Ойуунускай аатын
Государственный биресмен
луурсага, саха норуотунун сүрүбээн-
чыга В.С.Яковлев – Далан, СР
искусствотын үтүктөх деятель
А.П.Собакин кураксэбилтөх
олекторуун, үлөтөрүн сырдатар
испектени тилгери тардылыбыл
стендэ, кылгастар тастарыгар кийи
биресмени билбээк аһарар.

Бишр бөйм бөлхөрнө малшры
күрэмсэн көрөр идрэлэнтини.
Кытаанах дуоно-сэргэтэ кыраайн
үөрлэнгэ сынаннах элэктитара
аһары элбэхтэр. Танара
мэрсүүнэра чулуун ытаһын, мах,
туос нийтэр, маллар өбүгэин
соруун, даярынган санга суох кел-
синилэр. Саха мындыра, урана

снэгтэй бичихыг талаага, оюураг-мандарга ырылгычыг кестер. Кылаанах музейн биир сэдэх экспонаттан бу кестер мастан онгохуллубуг мал бусар. Изаа отго келдэй, толгрук уунд, снэгтэрэй оюураах тэбэринингэн тугу пыммт бусуусхтарын сөбүй? (харьжжэа нэр). Биир тывыан, аадарыан, кестэриг он мутурдаммака, нтэ көрөөсө наада. Кылаанахтар быыстакыара оло кэстэринэй.

А.А.Саввин аатынан Чурачмылаауы кыраайы үрөтөр музей дьону-сэргэни үлө чааһынан хас күн аксын күүтэр. Субуотада сайаалаттан эмгэ үлэтиир. Кылааһынан, тэрилтэһэ, дьон көргөһүнөн, түмүүнүн, доһоттору-амастары кылга сайаалка үлүсүн, амаскы да түмэ түтүн улууспут олохун-дыаһын туһунан көсүрүр бэр эрэ музейбытыгар сыдаһын, сэргэһин, сэргэһийин, бөлүөһүн ханаттын. Музей үлөһүтэрэ элтин бадаһытын эрэ биллөрүрүн; Магадый алаһыттан сааһынан нигиринээт-оокула томторугар дьон Чурачмылаауы томторун сайытын

бизнесийнхэнэрхэр үзэнэбилтээх программалахтар. Онон 891-42892652, эбтар 41-551 нүмөрдөргө эрийн билсэн, төрөбүт кыраайгыт түмүгөн билэиэн хайаанын!

Манган салты нэһилиэкэр
мүһүрлэрин тэҥнэһэн тэҥнэһэйт.

Муус устар 15-30 күнүөрө –
Хайбузуг

Ыам ыйын 1-14 күннөрө —
Алданар.

Бам ыйын 15-31 күннөрү –
Муусой

Босыйын 1-14 күнгө – Халвар,
Босыйын 15-30 күнгө –

Бас ыйын 15-30 күнгөзө –
Хашыг

Холбооноос: 15.30 үргэлжлэх

Ақпанда 1-14 күндері

Алтынны	1-14 күннөдө	—
Болонго,		
Алтынны	15-31 күннөдө	—

Алтынны 15-31 күннөргө —
Болугура

Одштуунг

Сэтгэлийн 1-14 күнээрэ – Гелүй;
Сэтгэлийн 1-14 күнээрэ –

Оксана ЖИРКОВА

Ольга ЖИРКОВА

Хайварт бэчээккэ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэрилиннэ: 16 ч 00 м. "Сага олох" редакционной-издательский хэлбэлүүкэ 05.03.2016 с. офсетка бэчээтээнэ.
Аадырына: 678670. Чурапчы сэл. Карл Маркс уул. 26 "а" Индексэ: 64907. Хайварт нэдиэлэбэ устэ: олтуорунуука, чаппысга уонна субуоттаба тахсар.